

วิถีชีวิตเกษตรกรกับการคงอยู่ของภาคการเกษตรในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
Farmer's Livelihood and the Existence of Agricultural Sector in Bang Pla Ma District,
Suphan Buri Province

ชลธิชา จิตรไพบูลย์ (Chonthicha Chitpaiboon)* ดร.พันธุ์ทิพย์ จงโกโรย (Dr.Puntip Jongkroy)**
ดร.สุพรรณิกา โกยสิน (Dr.Suphanika Koeyasin)***

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ นำเสนอผลการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตร และสำรวจการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวและเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ได้จากการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร จำนวน 1,030 ครัวเรือน เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตร โดยใช้ค่าสถิติไคสแควร์ (Chi-square) และวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินทางการเกษตรโดยใช้ดัชนีพืชพรรณแบบนอร์มอลไลซ์ (Normalized Difference Vegetation Index: NDVI) จากข้อมูลดาวเทียม SPOT ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตรในส่วนของปัจจัยด้านชีวภาพ คือ แหล่งน้ำและระบบชลประทาน ปริมาณผลผลิต ส่วนปัจจัยด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้ สำหรับปัจจัยด้านสังคม นั้น ไม่ว่าจะเป็นอายุ การศึกษา และประสบการณ์ พบว่า ไม่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตรกรรมในเขตอำเภอบางปลาม้า ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตเกษตรกร พบว่า เกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีการปรับตัวให้เข้ากับลักษณะทางกายภาพในปัจจุบัน ด้วยการปรับวิธีการทำเกษตร เช่น การเลือกพันธุ์ที่ให้ผลผลิตดีหรือทนต่อโรค

ABSTRACT

This research presents findings from the research that aimed at analyzing the factors affecting the existence of agricultural sector, and investigating livelihood changes of rice cultivators and aquaculture farmers in Bang Pla Ma district Suphan Buri province. Data from the 1030 heads of the farmer families were interviewed to analyze the factors which have any effected on the agricultural sector existence, by using chi-square and land-use changed analysis along with the specific time period by using the NDVI techniques of the SPOT data. It was found that the bio-physical factors that affected the existence of agricultural sector were water resources and irrigation system, and the quantity of output. In terms of economic factor, income was the most influential factor. On the other hand, social factors like age, education, and experience on agriculture; had no effect. Regarding the analysis of livelihood changes, it was found that farmers in both groups adapted farming techniques to fit with existing physical conditions such as changing crop cultivars that provided high yield and virus resistance.

คำสำคัญ: วิถีชีวิตเกษตรกร การคงอยู่ของภาคการเกษตร

Key Words: the farmer's livelihood, existence of agricultural sector

* นิสิต หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

***อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทนำ

เกษตรกรรม ถือเป็นสาขาการผลิตที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันกระบวนการผลิตทางการเกษตรจากเดิมที่เคยใช้เทคโนโลยีแบบง่าย เปลี่ยนมาเป็นการผลิตที่มีการใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนและทันสมัยมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองต่อภาวะการแข่งขันทางการค้าที่ทำให้รูปแบบการใช้ที่ดินของประเทศมีการเปลี่ยนแปลง โดยมีการขยายพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตจนขาดการควบคุม ส่งผลให้ทรัพยากรทางธรรมชาติเสื่อมโทรมลง ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ถึงฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) พบว่า สาขาการผลิตนอกภาคเกษตรมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะสาขาอุตสาหกรรมที่มีการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนมูลค่าการผลิตสาขาอุตสาหกรรม จากร้อยละ 15.8 ในช่วงแผนชาติฉบับที่ 1 เพิ่มขึ้นร้อยละ 39.1 ในปี 2553 ในขณะที่สัดส่วนมูลค่าการผลิตจากสาขาเกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมถอยของสาขาทางการเกษตรของประเทศในปัจจุบัน ซึ่งแตกต่างจากสภาวะทางการเกษตรในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่ในปี 2552 ยังคงมีเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรที่มีสัดส่วนมากอยู่เช่นเดิมคือ มีถึง 2,121,426 ไร่หรือคิดเป็นร้อยละ 10 ของเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรของภาคกลาง ทั้งนี้ อาจสืบเนื่องจากสภาพปัจจัยทางกายภาพที่เอื้ออำนวย ไม่ว่าจะเป็นการมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม การมีดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การเพาะปลูก และมีระบบชลประทานอย่างทั่วถึง (สำนักงานเกษตรอำเภอบางปลาม้า, 2554) ชาวสุพรรณบุรีจำนวนมาก จึงยังคงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งอาชีพทางการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกข้าวและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จังหวัดสุพรรณบุรีจึงถือเป็นตัวอย่างที่ดีของจังหวัดที่มีการคงอยู่และความยั่งยืนทางการเกษตร (sustainable agriculture)

การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่แตกต่างกันไป ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านชีวกายภาพ ได้แก่ ทำเลที่ตั้ง แหล่งน้ำและระบบชลประทาน ชนิดพืชปลูก ความอุดมสมบูรณ์ของดิน 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การถือครองที่ดิน เงินทุน ราคาผลผลิต ปริมาณผลผลิตและรายได้ 3) ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ อายุ การศึกษา ประสบการณ์การทำเกษตร มุมมองต่อการเป็นเกษตรกร การรวมกลุ่มของเกษตรกร และการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2552) ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อการทำเกษตรในพื้นที่ อันสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของเกษตรกรในสังคมที่แสดงออกและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาอย่างมีแบบแผน (สุนันท์ธนา, 2540)

การวิเคราะห์วิถีชีวิตครัวเรือนเกษตรกรนั้น สามารถวิเคราะห์ได้จากการเปลี่ยนแปลงของกลยุทธ์ในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างความหลากหลายของอาชีพในครัวเรือน อันประกอบไปด้วย การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงวิธีการทำการเกษตร การสร้างความหลากหลายของแหล่งที่มารายได้ การเปลี่ยนแปลงอาชีพ และอัตลักษณ์ทางสังคม (พันธ์ทิพย์, 2553 อ้างถึง Tacoli, 2003) นอกจากนั้น ยังนำดัชนีพืชพรรณแบบนอร์มอลไลซ์ (Normalized Difference Vegetation Index: NDVI) ที่คำนวณจากข้อมูลภาพถ่ายจากดาวเทียม SPOT มาใช้ในการแยกแยะพื้นที่เพาะปลูกที่มีฤดูกาลเก็บเกี่ยวต่างกันได้ ทำให้ทราบถึงลักษณะการใช้ที่ดินของเกษตรกรในแต่ละช่วงเวลา

ดังนั้น จึงได้ศึกษาวิถีชีวิตเกษตรกรกับการคงอยู่ของภาคการเกษตรในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตร และสำรวจการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครัวเรือนเกษตรกร เพื่อนำเสนอบทเรียนแห่งความสำเร็จในการคงอยู่ของภาคการเกษตรของอำเภอบางปลาม้า จังหวัด

สุพรรณบุรี ที่มีความโดดเด่นจากการทำการเกษตรอย่างยาวนานและต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นถึงความยั่งยืนทางการเกษตร ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ในการส่งเสริมพัฒนาสาขาการผลิตทางการเกษตร และนำประสบการณ์จากจังหวัดสุพรรณบุรีไปใช้เป็นตัวอย่างให้กับจังหวัดอื่นๆ ที่ให้ความสำคัญกับสาขาเกษตรกรรมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตรในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อสำรวจการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครัวเรือนเกษตรกรในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการตรวจเอกสารและขอความอนุเคราะห์ข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสำรวจภาคสนามโดยตรงประกอบการอ่านแผนที่และภาพถ่ายจากดาวเทียม ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่ของภาคเกษตรและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกร ได้จากการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured-interviews)

ในการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 1,030 ครัวเรือน โดยใช้เกณฑ์ของ (บุญเรียง, 2543) ที่กำหนดให้กลุ่มตัวอย่าง (n) มีสัดส่วนร้อยละ 25 หากมีจำนวนประชากร (N) เป็นหลักพัน จึงมีขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 103 ครัวเรือน ในจำนวนนี้ได้กำหนดสัดส่วนในการออกแบบสัมภาษณ์เกษตรกร

ผู้ปลูกข้าวและเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ในสัดส่วน 90:10 ตามสัดส่วนจริง

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของอาชีพเกษตรกรรมและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครัวเรือนเกษตรกรผู้ทำนาและเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มี 3 วิธี ดังนี้

- 1) วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) เป็นการวิเคราะห์จากผลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตรประกอบการจากตัวแปรปัจจัยทางด้านชีวกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรกับการคงอยู่ของภาคการเกษตรโดยใช้ค่าสถิติไคสแควร์ (Chi-square) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร
- 2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินทางการเกษตรในพื้นที่ศึกษาในแต่ละช่วงเวลาโดยใช้ดัชนีพืชพรรณแบบนอร์มอลไลซ์ (Normalized Difference Vegetation Index: NDVI) จากข้อมูลดาวเทียม SPOT
- 3) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพจากการสำรวจภาคสนามโดยตรงประกอบการอ่านแผนที่และภาพถ่ายจากดาวเทียม

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ลักษณะทางชีวกายภาพของชุมชน

1. ท่าเลที่ตั้ง

จากการอ่านภาพถ่ายจากดาวเทียมและการสำรวจภาคสนามโดยตรง พบว่า ในเขตตำบลสาละและตำบลองครักษ์ ประชากรส่วนใหญ่มีการตั้งถิ่นฐานรวมตัวเป็นแนวตามบริเวณสองฟากถนนและแม่น้ำลำคลอง หรือที่เรียกว่า road- and river-linear settlement โดยพื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่พบบริเวณสองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหรือเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำก็ตาม บริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานของประชากรอย่าง

หนาแน่น ได้แก่ บริเวณสองฝั่ง คลองสาละ คลององครักษ์ ส่วนเส้นทางถนนที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่น ได้แก่ บริเวณสองฟากถนนสายรองเส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 340 (ตลิ่งชัน-สุพรรณบุรี) ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3263 เส้นทางดังกล่าวถือเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักที่ใช้ในการเข้าถึงชุมชนทั้งสอง บ่งชี้ลักษณะประการหนึ่งของปัจจัยทางกายภาพที่เหมาะสมกับการเป็นชุมชนชนบทและเกษตรกรรมที่เหมาะสมสำหรับวิถีชีวิตของประชากร

2. แหล่งน้ำและระบบชลประทาน

จากสภาพพื้นที่ของอำเภอบางปลาม้าเป็นที่ราบลุ่ม จึงมีแหล่งน้ำหลายแห่ง ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำชลประทาน ในส่วนของแหล่งน้ำสำคัญในเขตตำบลสาละ ประกอบด้วย แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ คลองสาละ คลองบ้านก้านัน อยู่ ตำบลดงสาหร่าย และตำบลดงพลึง และในพื้นที่ตำบลองครักษ์มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ คลองเจ้าเจ็ด คลองบางขี้หน คลองโหมง คลององครักษ์ และตำบลดงสาหร่าย ส่วนแหล่งน้ำชลประทาน ได้แก่ คลองชลประทาน คลองบ้านสุด แสดงให้เห็นว่าชุมชนนี้มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรมาก

3. ทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์

จากแผนที่กลุ่มชุดดินและพื้นที่เบ็ดเตล็ดปี 2552 ของตำบลสาละและตำบลองครักษ์ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรีของกรมพัฒนาที่ดิน แสดงให้เห็นว่า ดินในพื้นที่ศึกษา ประกอบด้วย ชุดดินเสนา อูฐยา และบางเลน ลักษณะเป็นดินเหนียว ที่เก็บกักน้ำได้ดี จึงเหมาะแก่การทำนาข้าว เมื่อพิจารณาเฉพาะในเขตตำบลสาละและตำบลองครักษ์ พบว่า ในพื้นที่ส่วนมากเป็นดินชุดเสนา มีลักษณะเป็นดินเหนียว มีความเหมาะสมในการใช้ทำนามากกว่าการปลูกพืชอย่างอื่น

เมื่อวิเคราะห์ตามข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในปี 2553 ของกรมพัฒนาที่ดิน ประกอบการสำรวจภาคสนาม พบว่า ลักษณะการใช้ที่ดินในเขตตำบลสาละ ถึงร้อยละ 77.4 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าว เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ดินดี มีน้ำอุดมสมบูรณ์ มีระบบชลประทานเข้าถึง จึงสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง (นาปี-นาปรัง) รองลงมาเป็นพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง คิดเป็นร้อยละ 10.1 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ได้แก่ การเลี้ยงกุ้ง และเลี้ยงปลา คิดเป็นร้อยละ 3 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนใหญ่พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ถูกปรับเปลี่ยนมาจากพื้นที่นาข้าวและพื้นที่รกร้าง สำหรับการปลูกพืชสวน มีพื้นที่เพียงร้อยละ 1 เท่านั้น รวมไปถึงลักษณะการใช้ที่ดินในเขตตำบลองครักษ์ ร้อยละ 36.3 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าว รองลงมาเป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ได้แก่ การเลี้ยงกุ้ง และเลี้ยงปลา โดยมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่มาจากนาข้าว ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด การปลูกพืชสวน คิดเป็นร้อยละ 5 ของพื้นที่ทั้งหมด สำหรับพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง คิดเป็นร้อยละ 1.6 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนการปลูกพืชไร่ มีเพียงร้อยละ 0.1 เท่านั้น (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ลักษณะการใช้ที่ดินในตำบลสาละ และตำบลองครักษ์ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	ตำบลสาละ (พื้นที่ปลูกข้าว)	
	ขนาดพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
พื้นที่เพาะปลูกข้าว	23,000	77.4
พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	3,000	10.1
พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	900	3.0
พืชสวน	300	1.0
การใช้ประโยชน์ที่ดิน	ตำบลองครักษ์ (พื้นที่เพาะเลี้ยงฯ)	
	ขนาดพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
พื้นที่เพาะปลูกข้าว	9,160	36.3
พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	415	1.6

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	ตำบลสาละ (พื้นที่ปลูกข้าว)	
	ขนาดพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	5,064	20.0
พืชสวน	1,304	5.2

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร (2555)

ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร

1) เพศและอายุ พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย โดยในกลุ่มของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในตำบลสาละ เป็นเพศชาย จำนวน 59 ใน 93 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 63 ของกลุ่มตัวอย่างในตำบลสาละ ส่วนในเขตตำบลลองครักษ์ ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จำนวน 9 ใน 10 ราย เป็นเพศชาย ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามในพื้นที่ทั้ง 2 ตำบล ที่มีอายุระหว่าง 31-60 ปี มีจำนวนมากกว่าร้อยละ 80 อนึ่ง การที่หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงวัยดังกล่าว ถือว่าเป็นผลดีต่อการทำการเกษตร เนื่องจาก เป็นช่วงของวัยทำงานและในช่วงที่ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงมีแนวโน้มว่าจะสามารถทำการเกษตรได้ดีและมีประสิทธิภาพ (นพมาศ, 2543)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ยังคงมีเกษตรกรที่อายุมากกว่า 60 ปี ที่ยังคงประกอบอาชีพทางการเกษตร ทั้งนี้ การที่ประชากรในวัยสูงอายุ ยังคงทำการเกษตรเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวนั้น เป็นผลมาจากสภาพทางเศรษฐกิจบังคับ และค่านิยมในการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรของคนรุ่นหลัง

2) ระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย โดยจำนวน 80 ใน 93 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 86 ของกลุ่มตัวอย่างในเขตตำบลสาละ และกลุ่มตัวอย่างในเขตตำบลลองครักษ์จำนวน 5 ใน 10 ราย จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 -6 ทั้งนี้ เนื่องจาก มีปัญหาทางการเงิน ครอบครัวจึงไม่

สามารถส่งเรียนได้สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับได้นอกจากนั้น ยังเห็นว่าอาชีพทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิมในชุมชน เกษตรกรล้วนแต่มีความชำนาญในอาชีพ จึงไม่เห็นความจำเป็นในการศึกษาต่อในระดับที่สูงไปกว่านี้ อย่างไรก็ตาม พบผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีในกลุ่มของผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในเขตตำบลลองครักษ์จำนวน 3 ราย ในขณะที่ไม่พบเลยในกลุ่มผู้ทำนาข้าวในตำบลสาละ โดยในจำนวนนี้ แต่เดิมประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรมาก่อน ภายหลังได้เปลี่ยนอาชีพมาเป็นผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เนื่องจาก มีความรู้ ประสบการณ์ และเงินทุนที่เพียงพอสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และเล็งเห็นว่าเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดี จึงอาจกล่าวได้ว่าการทำอาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ สามารถดึงดูดใจผู้ที่มีความรู้ และมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ให้หันตัวเองมาสู่ภาคการเกษตรได้ดีกว่าการทำนาข้าว

3) ขนาดของครัวเรือน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนขนาดกลาง คือ มีจำนวนสมาชิก 3 - 5 รายต่อครัวเรือน โดยเป็นครัวเรือนที่อยู่ในตำบลสาละ 50 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 53.8 ของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตตำบลสาละ และเป็นครัวเรือนในตำบลลองครักษ์ที่เป็นครัวเรือนผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จำนวน 6 ใน 10 ราย อย่างไรก็ตาม พบครัวเรือนขนาดใหญ่ (มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากกว่า 5 ราย) ในสัดส่วนที่มากกว่าในตำบลสาละ ทั้งนี้ เนื่องจากการทำนาข้าว มีกิจกรรมในการทำการเกษตรที่ต้องอาศัยแรงงานมาก ในขณะที่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีการนำเทคโนโลยีในการเพาะเลี้ยงแทนแรงงานรายมากกว่า

4) ประวัติการตั้งถิ่นฐาน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่ทั้ง 2 ตำบล เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาดั้งเดิมอยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตตำบลสาละ (เกือบร้อยละ 70 ของครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าว) ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ที่ศึกษาชานานถึง 41-50 ปี ซึ่งแตกต่างจากครัวเรือนเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

ในเขตตำบลองค์กรที่มีเกษตรกรถึง 7 ใน 10 ราย ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในช่วงเวลา 11 -30 ปี แสดงให้เห็นว่า การเพาะปลูกข้าวเป็นอาชีพที่ดั้งเดิมและเก่าแก่มากกว่าการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยมีการทำมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษและยังมีการสืบต่ออาชีพนี้มาจนถึงปัจจุบัน

5) ทำเลที่ตั้งของบ้านเรือน พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวแม่น้ำลำคลอง เนื่องจาก เป็นทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการทำการเกษตร โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ที่เป็นครัวเรือนเกษตรกรผู้เพาะปลูกข้าว จำนวน 45 ใน 93 ราย หรือเกือบร้อยละ 50 ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณสองฝั่งคลองสาละยาลำคลองบ้านสุค คลองบ้านก้าน้อย ในขณะที่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จำนวน 7 ใน 10 ราย ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลององค์กร คลองเจ้าเจ็ด คลองบางอีหน คลองโมง คลองชลประทาน นอกจากกลุ่มผู้ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำลำคลองแล้ว พบว่า ครัวเรือนเกษตรกร จำนวน 24 ใน 93 ราย หรือร้อยละ 26 ของครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าว นิยมตั้งอยู่บริเวณริมถนนสายรองซึ่งมีคลองอยู่ใกล้ๆ ได้แก่ บริเวณทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340 และคลองบ้านสุค ในเขตตำบลสาละยาลำ และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3263 ในเขตตำบลองค์กร ทั้งนี้ เพื่อสะดวกในการคมนาคมขนส่งวัตถุดิบและผลผลิตทางการเกษตร โดยมีความแตกต่างของลักษณะของการตั้งถิ่นฐานที่พบในกลุ่มผู้ปลูกข้าวและกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ คือ ครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่มีพื้นที่ทำกินอยู่ห่างจากที่ตั้งบ้านเรือน ส่วนครัวเรือนเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมักตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกับพื้นที่ทำกินเนื่องจาก ผลผลิตจากสัตว์น้ำ มีความเสี่ยงต่อการถูกโจรกรรมได้ง่าย จึงต้องดูแลมากเป็นพิเศษ

6) การถือครองที่ดิน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 40) ทำกินบนที่ดินที่เป็นของตนเองหรือของคู่ครอง ซึ่งได้มาจากการรับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เอกสารสิทธิในการถือครองที่ดินที่พบ

เป็นโฉนดที่ดินนอกนั้น ร้อยละ 30 ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ทั้ง 2 กลุ่ม เข้าพื้นที่ทำกินในอัตราค่าเช่า 1,000 บาทต่อไร่ต่อปี ที่เหลืออีกร้อยละ 30 เป็นเกษตรกรที่ทำกินบนที่ดินที่เป็นของตนเองและมีการเช่าที่ดินทำกินเพิ่ม

7) อาชีพหลักและสัดส่วนของรายได้ พบว่า เกษตรกรในพื้นที่มีอาชีพหลักเป็นการทำเกษตรกรรม รายได้ของครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยผู้ปลูกข้าวมีรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนอยู่ระหว่าง 10,000 – 60,000 บาทต่อเดือน ส่วนเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำรายได้ระหว่าง 30,001 – 90,000 บาทต่อเดือน

8) อาชีพรอง พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรของทั้ง 2 กลุ่มอาชีพ ส่วนใหญ่ร้อยละ 60 ไม่มีการประกอบอาชีพรอง เนื่องจาก สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มดินดี มีน้ำล้อมรอบเอื้ออำนวยให้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักที่ส่งผลให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต จึงเป็นการบ่งชี้ได้ว่าการประกอบอาชีพในภาคเกษตรเป็นวิถีการดำรงชีวิตที่มีความมั่นคง มีเพียงร้อยละ 28 ของเกษตรกรผู้เพาะปลูกข้าว ที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ที่เหลืออีกร้อยละ 8 และ 4 ประกอบอาชีพอื่นๆและค้าขาย ตามลำดับ ส่วนร้อยละ 30 ของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำประกอบอาชีพปลูกข้าวอีกร้อยละ 10 ประกอบอาชีพค้าขาย เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครัวเรือนเกษตรกร

1. การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรพบว่า ลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดินทางเกษตรในพื้นที่ทั้ง 2 ตำบล มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ทั้งนี้ ลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีการผสมผสานการใช้ที่ดินประเภทอื่น หากพิจารณาการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ถือครองซึ่ง

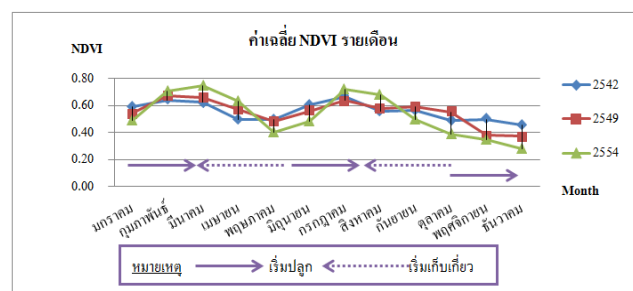
รวมถึงที่ดินแปลงที่อยู่อาศัย พบการสร้างความหลากหลายในการใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะของการแบ่งพื้นที่ดินแปลงที่อยู่อาศัยเพื่อทำการค้า โดยพบในกรณีของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในตำบลสาละ 3 จาก 93 รายที่แบ่งพื้นที่ในบริเวณที่อยู่อาศัยเพื่อทำการค้า โดยมีบ้านเรือน ตั้งอยู่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340 (ตลิ่งชัน-สุพรรณบุรี) ซึ่งเป็นถนนที่มีขนาดเขตทาง 18 เมตร 4 ช่องจราจรและมีเกาะกลางที่มีความสะดวกในการเข้าถึง โดยมีการแบ่งพื้นที่เกษตรในส่วนที่ใกล้กับที่อยู่อาศัย ทำเป็นร้านค้า ในขณะที่ไม่พบเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในเขตตำบลองครักษ์ที่แบ่งพื้นที่ที่ดินแปลงที่อยู่อาศัยทำกิจกรรมอื่น

2. การเปลี่ยนแปลงวิธีการทำการเกษตร

จากผลการศึกษารูปแบบการปลูกพืชของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างในอดีตและปัจจุบัน พบว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก โดยเกษตรกรยังคงเน้นการปลูกพืชแบบเชิงเดี่ยว บ่งชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงของวิถีชีวิตเกษตรกร หากมีราคาผลผลิตที่ตกต่ำหรือเกิดปัญหาของโรคและแมลงระบาด ก็จะส่งผลกระทบต่อปริมาณผลผลิตมากกว่า การทำเกษตรผสมผสาน มีเพียงการใช้สารเคมีที่เพิ่มสูงขึ้น เนื่องจาก เกิดการดกค้างและสะสมของสารเคมีที่ใช้ติดต่อกันมาเป็นระยะเวลานาน จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า เกิดการดื้อยาของแมลงศัตรูพืช ทำให้ต้องมีการเพิ่มปริมาณการใช้สารเคมีมากขึ้น เป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและต้นทุนในการผลิต

ผลการวิเคราะห์ปฏิทินการเพาะปลูกของเกษตรกร ร่วมกับค่าเฉลี่ยของ NDVI พบว่า ในช่วง 13 ปีที่ผ่านมา ค่า NDVI อยู่ในช่วง 0.3-0.7 ซึ่งแสดงถึงพื้นที่ที่มีพืชพรรณปกคลุม ซึ่งในพื้นที่ศึกษานั้นเน้นการเพาะปลูกข้าว โดยมีการปลูกข้าวในช่วงที่ 1 ประมาณเดือนมกราคม ซึ่งเป็นช่วงเริ่มหว่านข้าว ค่า NDVI จึงมีค่าต่ำสุดอยู่

ระหว่าง 0.4-0.5 จากนั้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคมเป็นช่วงข้าวเจริญเติบโตเต็มที่ ค่า NDVI เพิ่มขึ้นจนมีค่าสูงสุดอยู่ระหว่าง 0.6-0.7 และมีค่าลดลงต่ำสุดในช่วงปลายเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงของการเก็บเกี่ยว โดยมีค่า NDVI อยู่ระหว่าง 0.3-0.4 และค่า NDVI จะเป็นเช่นเดียวกันกับการปลูกข้าวในช่วงที่ 2 คือ เดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงเริ่มหว่านข้าว ค่า NDVI จึงมีค่าต่ำสุด จากนั้นในช่วงเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม ค่า NDVI เพิ่มขึ้น จนมีค่า NDVI สูงสุดอยู่ระหว่าง 0.6-0.7 และมีค่าลดลงต่ำสุดในช่วงปลายเดือนสิงหาคมถึงกันยายน ซึ่งเป็นช่วงของการเก็บเกี่ยว แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์ที่ดิน วิธีการทำการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ได้ชัดเจนมากขึ้น (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 ค่าเฉลี่ยดัชนีพืชพรรณ (NDVI) รายเดือน ตั้งแต่ปี 2541 – 2554 เปรียบเทียบกับปฏิทินการเพาะปลูกข้าว

ที่มา: คำนวณจากภาพถ่ายจากดาวเทียม SPOT

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตร

การวิเคราะห์ โดยใช้สถิติไค-สแควร์ (Chi-square Test) เบื้องต้นมีเพียง 3 ปัจจัย อันประกอบไปด้วย ปัจจัยด้านชีวกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม สรุปได้ว่า ปัจจัยด้านชีวกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และสังคม มีหรือไม่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตรในระดับที่แตกต่างกันไป ดังนี้

1. ปัจจัยด้านชีวกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตรได้แก่ แหล่งน้ำและระบบ

ชลประทาน ปริมาณผลผลิตโดยเกษตรกรส่วนใหญ่ มองว่า การมีแหล่งน้ำและระบบชลประทานที่ทั่วถึง ส่งผลให้ได้รับปริมาณผลผลิตจากการทำเกษตรมาก ย่อมทำให้มีรายได้มากขึ้นเช่นกัน คราวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ศึกษาจึงยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยไม่เปลี่ยนแปลงไปประกอบอาชีพอื่น

ส่วนทำเลที่ตั้ง และทรัพยากรดินนั้น ถือว่าเป็นปัจจัยที่ไม่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตร ถึงแม้ว่าทำเลที่ตั้งเป็นพื้นที่ลุ่มขนาดใหญ่ อยู่ใกล้กับแหล่งน้ำและเส้นทางคมนาคมที่ส่งผลดีต่อการทำเกษตร แต่ความห่างไกลของแหล่งรับซื้อ ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งผลผลิต และการมีทรัพยากรดินที่อุดมสมบูรณ์ ส่งผลดีต่อการทำเกษตร ดังปรากฏในรายงาน ประจำปี 2541 ของสำนักงานเกษตรอำเภอบางปลาม้า (2541) ในมุมมองของเกษตรกรมองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นต้นทุนหรือทรัพยากร ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ที่มีอยู่แล้วซึ่งเหมาะสมในการทำเกษตร แต่เกษตรกรใช้พื้นที่ทำเกษตรแบบต่อเนื่อง มีการใช้สารเคมีติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน จึงทำให้คุณภาพดิน และความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เสื่อมโทรมลง ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้จึงไม่มีผลโดยตรงต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตร แต่ส่งผลโดยอ้อมกับปริมาณผลผลิตมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นการมีพื้นที่เกษตรมีความเหมาะสม และดินมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น ทั้งนี้ หากพิจารณาจากความคิดเห็นของเกษตรกรจะเห็นได้ว่า พื้นที่ทำกินของเกษตรกรส่วนใหญ่มีแหล่งน้ำเพียงพอ หากสามารถรักษาระดับผลผลิตให้อยู่ได้อย่างเช่นเดิม หรือสามารถเพิ่มผลผลิตให้ดีขึ้นอีก ความสามารถในการคงอยู่ของอาชีพก็จะมีต่อไป

2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ พบว่า รายได้จากภาคการเกษตรมีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตร โดยเกษตรกรมองว่า ความต้องการของตลาดรับซื้อสินค้าทางการเกษตรนั้น เป็นตัวกำหนดรายได้ของครัวเรือน

เกษตรกร หากผลผลิตที่ได้เป็นที่ต้องการของตลาดมาก ก็ย่อมส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

ส่วนรายได้นอกภาคการเกษตร ไม่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตร สืบเนื่องมาจากเกษตรกรมีการใช้ที่ดินทำเกษตรกรรมตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษและมีรายได้ที่เพียงพอใช้จ่ายในครัวเรือน จึงไม่มีการประกอบอาชีพเสริมที่เป็นอาชีพนอกภาคการเกษตร ทั้งนี้ หากพิจารณาจากความคิดเห็นของเกษตรกร จะเห็นได้ว่า ความต้องการของตลาดรับซื้อสินค้าทางการเกษตรขึ้นอยู่กับรัฐบาล หรือโรงสี หากมีความต้องการในการรับซื้อผลผลิตมากขึ้น มีผลตอบแทนทางการเกษตร (ราคา) เพิ่มขึ้น ย่อมส่งผลต่อรายได้ภาคการเกษตรดีขึ้นตามไปด้วย อาชีพเกษตรกรรมจึงยังคงอยู่ต่อไป

3. ปัจจัยด้านสังคม ถือว่าเป็นปัจจัยที่ไม่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตร ปัจจัยดังกล่าวได้แก่ อายุ การศึกษา และประสบการณ์ในการทำเกษตร ถือได้ว่าไม่มีอิทธิพล โดยเกษตรกรในทุกช่วงอายุ ให้ความสำคัญกับการทำเกษตรกรรมในระดับที่ไม่แตกต่างกัน และจากการที่เกษตรกรเริ่มช่วยงานด้านเกษตรกรรมของครัวเรือนตั้งแต่อายุในวัยเด็กในขณะที่ครอบครัวของเกษตรกรมักไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษา เนื่องจากสามารถเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และผ่านการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษได้ เกษตรกรส่วนใหญ่มีการศึกษาไม่สูงจากการทำการเกษตรด้วยการรู้ด้วยวิธีการดังกล่าว จึงส่งผลให้รูปแบบการทำเกษตรกรรมยังคงเป็นแบบดั้งเดิม แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำเกษตร เช่น เลือกลำไยพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์น้ำที่เหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพปัจจุบันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม พบการใช้สารเคมีมากขึ้นในการทำนาข้าว

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากความคิดเห็นของเกษตรกร จะเห็นได้ว่า การมีกลุ่มหรือสหกรณ์ที่ให้ความรู้และคำแนะนำเกี่ยวกับการทำเกษตรสามารถที่จะนำความรู้ไปปรับใช้ในการเพิ่มผลผลิตให้ดีขึ้นได้รวมไปถึงประสบการณ์ของเกษตรกรในการทำเกษตร และ

มีผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรรมของแต่ละครัวเรือน
สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการคงอยู่ของอาชีพเกษตรกรรม
โดยอ้อม

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิถีชีวิตเกษตรกรกับการคงอยู่ของ
ภาคการเกษตรในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
ด้วยวิธีการออกแบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้า
ครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในตำบลสาละและผู้เพาะเลี้ยง
สัตว์น้ำในตำบลองครักษ์ ประกอบการสังเกตการณ์
ภาคสนามและการวิเคราะห์ค่าดัชนีพืชพรรณ NDVI
(Normalized Difference Vegetation Index) จากข้อมูล
ดาวเทียม SPOT สามารถสรุปผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของภาคการเกษตร
ที่ส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่
ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง
ไปประกอบอาชีพอื่น ได้แก่ แหล่งน้ำและระบบชลประทาน
ปริมาณผลผลิต และรายได้จากภาคการเกษตร ซึ่งเกษตรกร
มองว่าการทำการเกษตรให้ได้ปริมาณผลผลิตมาก
ย่อมส่งผลให้มีรายได้ครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน
ประกอบกับในพื้นที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ และระบบ
ชลประทานที่เพียงพอ จึงไม่มีปัญหาในการทำการเกษตร
เนื่องจากน้ำ เป็นปัจจัยหลักที่มีส่วนสำคัญในการทำ
การเกษตรไม่ว่าจะเป็นการปลูกข้าวหรือการเพาะเลี้ยง
สัตว์น้ำ โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มองว่า การมีแหล่งน้ำ
หรือระบบชลประทานที่ทั่วถึง จะส่งผลให้การทำ
เกษตรได้รับผลผลิตที่ดี และการมีผลผลิตที่ดีนั้นก็ย่อม
ส่งผลต่อรายได้ของเกษตรกรมากขึ้นเช่นกัน จึงทำให้
ครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา ยังคงประกอบอาชีพ
เกษตรกรรมไม่เปลี่ยนแปลง

2. จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต
ครัวเรือนเกษตรกร ที่พิจารณาจากการเปลี่ยนแปลง
การใช้ประโยชน์ที่ดิน วิธีการทำการเกษตรและอาชีพ

สรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ครัวเรือนเกษตรกรดั้งเดิมยังคงมี
วิถีชีวิตที่ขึ้นกับภาคเกษตรเป็นหลักอาชีพหลัก (แหล่งที่มา
ของรายได้) ยังคงเป็นอาชีพเกษตรกรรม โดยยังคงทำ
การเกษตรแบบเชิงเดี่ยว คือ ทำนาข้าวอย่างเดียว (ใน
กรณีของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในตำบลสาละ) หรือ
เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพียงอย่างเดียว (ในกรณีของเกษตรกร
ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในตำบลองครักษ์) การจัดหาพันธุ์พืช
ยังคงซื้อจากแหล่งผลิตที่ได้รับการรับรองจากสำนักงาน
เกษตรอำเภอ ช่วงเวลาการเพาะปลูกของเกษตรกรผู้
ปลูกข้าวในตำบลสาละ ตามรูปแบบของค่าเฉลี่ยดัชนี
พืชพรรณ (NDVI) ตั้งแต่ปี 2541 – 2554 ที่มีค่าระหว่าง
0.3-0.7 ที่แสดงถึงพื้นที่ที่มีพืชพรรณปกคลุม ที่เน้น
การปลูกข้าว ซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ตำบลสาละ
นั้น มีช่วงเวลาการเพาะปลูกที่สอดคล้องกับปฏิทินการ
เพาะปลูกของเกษตรกรที่ยังคงมีการปลูกพืช 2 ครั้งต่อปี
ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมีนาคม และช่วงที่ 2
ประมาณปลายเดือนพฤษภาคมถึงต้นเดือนกรกฎาคม
รวมถึงการเก็บเกี่ยว ยังคงเดิม คือ 2 ครั้งต่อปี โดยช่วง
ที่เก็บเกี่ยวประมาณปลายเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนพฤษภาคม
และช่วงที่ 2 ประมาณเดือนสิงหาคมถึงกันยายน แสดง
ให้เห็นว่า อาชีพการเพาะปลูกข้าวมีการคงอยู่ตั้งแต่อดีต
จนถึงปัจจุบันและเนื่องจาก วิธีการทำการเกษตรเป็น
การเพาะปลูกและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในแปลงที่ดินทำกิน
ขนาดใหญ่ จึงต้องมีการจ้างแรงงาน ซึ่งมีลักษณะของ
การจ้างแรงงานที่แตกต่างกัน โดยในกรณีของการ
ปลูกข้าวมีการจ้างแรงงานเฉพาะช่วงเก็บเกี่ยว ส่วน
การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มักจ้างแรงงานในช่วงการเตรียม
พื้นที่เท่านั้น ส่วนลักษณะของการจัดจำหน่าย ยังคง
ลักษณะเดิม คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวจำหน่ายผลผลิต
โดยนำผลผลิตไปส่งให้กับโรงสีข้าว ในขณะที่เกษตรกร
ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จะมีพ่อค้ามารับซื้อหน้าฟาร์ม

สิ่งที่พบว่าการเปลี่ยนแปลงในวิถีแห่งการทำ
การเกษตร คือ พบการใช้สารเคมีในการทำนาข้าวและ
การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น มีการใช้เทคโนโลยี

ในการเตรียมพื้นที่และการหว่านเมล็ด โดยมีการใช้รถแทรกเตอร์แทนการใช้รถไถเดินตามสำหรับการเตรียมพื้นที่ปลูกข้าวและการใช้เครื่องพ่นหว่านเมล็ดแทนการใช้มือ เป็นต้น นอกจากนี้ พบการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรที่มีที่ตั้งของบ้านเรือนที่มีความสะดวกในการเข้าถึงสูง โดยมีการแบ่งพื้นที่แปลงที่อยู่อาศัยในการทำการค้าเพื่อเพิ่มความหลากหลายของรายได้ครัวเรือน อย่างไรก็ตาม พบการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้น้อยมาก โดยเฉพาะในกลุ่มของผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การเพิ่มความเข้มข้นในการทำเกษตรด้วยการใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตหรือการใช้เทคโนโลยีในการทำเกษตร ประกอบกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในส่วนของอาชีพที่ไม่ปรากฏชัดทั้งในส่วนของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวและเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ แสดงให้เห็นถึงการคงอยู่ของภาคการเกษตรในเขตอำเภอบางพลามว่า อย่างไรก็ตาม การใช้สารเคมีที่มากขึ้น จะมีผลต่อคุณภาพของทรัพยากรดินและน้ำในอนาคตอันใกล้ และในระยะยาวอาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของวิถีชีวิตของเกษตรกร เนื่องจาก การใช้สารเคมีและเทคโนโลยีทางการเกษตรมีผลให้ต้นทุนในการทำเกษตรสูง ในขณะที่ ผลผลิตทางการเกษตร มีแนวโน้มลดลง อันเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินและน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการคงอยู่ของวิถีชีวิตเกษตร

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาที่ดิน. 2552. เขตการใช้ที่ดินพืชเศรษฐกิจข้าวนาปี. กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพมหานคร.

ต่อทรัพย์ ผลดี. 2532. เงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการผลิตแบบหลากหลายกรณีศึกษา ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตชลประทานจังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นพมาศ ศรีวรรณกุล. 2543. ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการตัดสินใจทำการเกษตรผสมผสานของเกษตรกรอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บุญเรียง ขจรศิลป์. 2543. วิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: หจก.พี.เอ็น.การพิมพ์.

พันธ์ทิพย์ จงโกธ. 2553. Livelihood Analysis. เอกสารประกอบการฝึกปฏิบัติการวิชาเทคนิคสำหรับการใช้ศึกษาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสาขาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.(อัดสำเนา) อ้างถึง Tacoli, C. 2003. The links between urban and rural development. Environment and Urbanization. 15 (1): 3-12

สุนันท์ธนา แสนประเสริฐ. 2540. วิถีชีวิตผู้ประกอบการค้าแผงลอยจำหน่ายอาหารในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี. วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิตสาขาพัฒนาสังคม, สถาบันพัฒนบริหารศาสตร.

สำนักงานอำเภอบางพลาม. 2541. บรรยายสรุปอำเภอบางพลาม จังหวัดสุพรรณบุรี.อำเภอบางพลาม จังหวัดสุพรรณบุรี.

สำนักงานเกษตรอำเภอบางพลาม. 2554. อำเภอบางพลาม จังหวัดสุพรรณบุรี ค้นเมื่อ 19 พฤษภาคม 2554 จาก <http://www.bangplama.suphanburi.doe.go.th/>

Tacoli, C. 2001. Understanding Households:
Livelihood, assets, capitals, and
capabilities. PhD course on rural-urban
linkages in an globalizing world at the
institute of geography, University of
Copenhagen.